

Prof. Nils Lidin lausunto.

Helsingin Yliopiston Historiallis-kielitieteelliselle Osastolle.

Arvoisa Osasto on suonut minulle kunnian valitsemalla minut antamaan asian-tuntijanlausuntoa suomalaisen ja vertailevan kansanrunouden tutkimuksen professorinviran hakijoista, tri Martti Haaviosta ja tri Väinö Kaukosesta. Seuraavassa esitän arviointini heidän tieteellisestä työstään ja heidän pätevyystään hakemaansa virkaan.

Tri HAAVIO on hakijoista vanhempi (s. 1899), ja hänen tieteellinen tuotantonsa, joka on erittäin laaja, käsittää runsaasti kahdenkymmenen vuoden ajanjakson. Hän on ollut yliopistossa suomalaisen ja vertailevan kansanrunouden tutkimuksen dosenttina kuusitoista vuotta ja on suorittanut monenlaista työtä tämän tutkimuksen eri aloilta; siten hän on ollut useiden aikakausjulkaisujen toimittajana tai aputoimittajana ja julkaissut kaksi nidettä Suomen Kansan Vanhoja Runoja. Hän on ollut Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston johtajana v:sta 1934 lähtien.

Hänen ensimmäinen suurehko tieteellinen työnsä on kaksiosainen »Kettenmärchenstudien». Kahden ketjusadun tutkimuksillaan, »Was hätte ich sagen sollen» (tämä on myös hölmöläissatu) ja »Hahn und Henne» hän on antanut ensimmäisen syyäksen tämän perinteen nykyaikaiselle tutkimukselle. Esitys todistaa laajaa kirjallisuudentuntemusta ja terävää arvostelukykyä vaikeassa lähteidentutkimuksessa ja toisintojen yhdistelyssä ja vertailussa. Teokseen on koottu valtaisa joukko näiden kumulatiivisten satujen toisintoja, edelliseen satuun useimmista Euroopan maista, vieläpä sen rajojen itäpuolelta kaukaa Itä-Aasiasta saakka, jälkimmäiseen taas paitsi Euroopan eri osista myös Intiasta ja Afrikasta. Tekijä on niinkään esittänyt laajan ja yksityiskohtaisen selostuksen yrityksistä, joita kautta aikojen on tehty tämän perinnejain tutkimiseksi. Hän on perusteellisesti tutkinut eri toisintojen luonteenomaisia piirteitä, joista kuvastuu primitiivisten kansanrunodontuotteiden pyrkimys toistaa alkuperäiset ilmauksensa, sanamuoto, kerto jne. Tutkimusmenetelmä on Suomessa käytetty maantieteellis-historiallinen, jonka pyrkimyksenä on mm. tehdä oikeutta suulliselle perinteelle. Jossakin määrin päätelmät perinteiden synnystä ja kulkeutumisesta voinevat muodostua olettamuksenluonteisiksi, kun useinkin joudutaan ope-roimaan suullisten perimätietojen pohjalla ilman tiettyyn aikaan ja paikkaan viit-taavia toisintoja. Muutamissa kohdin tekijän on muuten onnistunut määrätä ajan-kohta eräiden tiettyjen tärkeiden yksityiskohtien perusteella. Joka tapauksessa täytyy sanoa, että tässä on tehokas tapa panna tutkimukset käyntiin, varsinkin kun — niinkuin tässä tapauksessa — on kysymyksessä aineiston tulkinta siten, että siinä tarjoutuu mahdollisuus tehdä oikaisuja, mikäli ketjusatujen muiden alojen tutkimus on ehkä antanut siihen aihetta. Mielestäni se panos, jonka tri Haavio on suorittanut

tällä tienraivaajantyöllään, on arvostettava erikoisen korkealle, kun sitä vertaa siihen, mitä muuten on tehty vertailevan kansanrunoudentutkimuksen alalla.

Toinen tri Haavion uudisraivaustyö on hänen suuri teoksensa »Suomalaiset kodinhaltiat». Hän on deskriptiivistä esitysmuotoa käyttäen järjestänyt ja luetteloinut erittäin laajan aineiston. Merkitsemällä karttaan eri ilmiöt sekä niitä erittelemällä hänen on varsin suuressa määrin onnistunut luoda valoa moniin hämäriin kysymyksiin. Teokseen sisältyvät erittäin lukuisat lähdeviittaukset ovat ainaisiksi ajoiksi tehneet tästä teoksesta suorastaan välttämättömän apukeinon niille, jotka haluavat jatkaa edelleen aineen yksityiskohtaisia tutkimuksia. Se on käsikirja, joka avaa näköaloja, mitkä koituvat hyödyksi myös nykyiselle Skandinavian alueella suoritettavalle tutkimukselle. Siten se esimerkiksi on johtanut tri Christiansenin jakamaan norjalaisen aineistonsa kahteen osaan, talonhaltijoihin ja maanhaltijoihin, ja se on varmaan vielä vastaisuudessa suureksi avuksi opetukselle Pohjoismaiden eri yliopistoissa.

Tri Martti Haavio on edelleen julkaissut useita laajahkoja tutkimuksia, jotka sisältävät eri tarinamotiivien, kansanuskomusten ja kansanrunousperinteiden kombinaatioita. Useat näistä ovat erittäin suurta oppineisuutta osoittavia teoksia, jotka todistavat hänen perinpohjin tutkineen monien maiden kirjallisuutta.

Monet hänen kirjoituksistaan käsittelevät suomalaista kansanrunoutta. Ne ovat suurempia tai pienempiä lisä Kalevala-tutkimukseen ja muun suomalaisen kansanrunouden tutkimukseen. Hän on vienyt tutkimusta eteenpäin useilla eri aloilla. Suuressa teoksessaan »Suomalaisen muinaisrunouden maailma» hän on esittänyt yleiskatsauksen suomalaisten vanhaan kansanrunouteen ja luonut sille kokonaistaustaa. (Teoksen yhden luvun, lyyrillistä runoutta käsittelevän, on kirjoittanut tri, rouva Enäjärvi-Haavio.) Myös tässä kirjassaan hän on esittänyt useita itsenäisiä näkökohtia, ja ennen kaikkea hänen synteensä, joka on tehty kansanrunouden eri lajien ja monien eri tieteiden alalta ammennetun aineiston avulla, vie siihen, että aiheeseen syvennyttään, vaikka esitys onkin yleistajuista sanan parhaassa merkityksessä.

Teostensa ansiosta tri Haavio kohoo huomattavan omaperäiseksi tutkijapersoonallisuudeksi. Hänen esityksensä, joka on asiallista ja karttaa ulkonaisia tehovaikutuksia, noudattaa menetelmissään linjoja, jotka hän itse on suuressa määrin luonut, sitä mukaa kuin tutkimus on edistynyt. Monet hänen pienemmistä tutkimuksistaan ovat selvästikin syntyneet ideasta, jonka hän on tavoittanut keksiessään onnellisen intuition hetkenä yhteyden, joka sitä lähemmin tutkittaessa osoittaa saavansa tukea uusista tosiasioista, ne taas vuorostaan viittaavat uusiin yhteyksiin ja luovat entistä avarampia perspektiivejä. Huomaa selvästi, miten menestyksellisesti hän on saattanut käyttää hyväkseen aineiston yhdistelyn yhteydessä kypsysteistä ajatuksista saamiaan aiheita. Hän ei ole koskaan pyrkinyt vetäytymään eroon vaivalloisista spesiaalitutkimuksista, mikä tässä on, itse aineen luonteen vuoksi, perusedellytyksenä, jotta esitystapa muodostuisi enemmän induktiiviseksi kuin deduktiiviseksi. Mutta laajan aiheensa erittelyn yhteydessä hän ei päästä näkyvistään päämäärää, mihin hänen on tutkimuksillaan pyrittävä. Hänen mielessään on myös elävänä tosiasia, että vanha perinne on pysynyt kiinteässä yhteydessä jokapäiväiseen elämään meidän päiviimme saakka. Hänen mielenkiintonsa kohdistuu sekä aiheiden syntyyn että perinteen eri lajeissa itsessään tapahtuvaan kasvuun. Hänessä huomaa myös olevan kykyä ja taipumusta runolliseen eläytymiseen, ja hänen runoudentuntemuksensa ylittää suuresti sen, mitä kansanperinteen tutkijoilla tavallisesti on. Mutta hän ei ole antanut suuren tietomääränsä houkutella itseään estetisoimaan pelkästään

estetisoinnin itsensä vuoksi. Myös yksipuolinen poleeminen asennoituminen on hänelle täysin vierasta.

Olen useissa tilaisuuksissa kuullut tri Haavion luentoja ja todennut hänet taitavaksi luennoitsijaksi. Yliopistonopettajana hän on vankkojen tietojensa ansiosta selkeä, asiallinen ja metodisen varma.

Tri Haavion voi sanoa osoittaneen pätevyytensä kaikilla kansanrunoudentutkimuksen eri aloilla.

Viran toinen hakija, tri **VÄINÖ KAUKONEN** on kilpahakijaansa huomattavasti nuorempi mies (hän on syntynyt v. 1911), eikä hänen tieteellinen tuotantonsa ole lähimainkaan yhtä monipuolinen.

Hänen tärkein teoksensa on »Vanhan Kalevalan kokoonpano», kaksi paksua nidettä, Lönnrotin ensimmäisen Kalevalan laitoksen laaja, seikkaperäinen selitysteos. Esikuvanaan Niemen »Runokokous Väinämöisestä» hän on tutkinut Kalevalan lähteitä ja esitöitä voidakseen selvittää sen kokoonpanoon mahdollisesti liittyvät ongelmat. Täydellisen säetutkimuksen yhteydessä hän on puuttunut kaikkiin yksityisiin ainesosiin ja vertaillut käytettävään olevaan aineistoon ensinnäkin sitä, mikä on julkaistuna »Suomen Kansan Vanhoissa Runoissa». Toisen osan lopussa hän esittää ne johtopäätökset, joihin hän on päätenyt. Nämä ovat suuressa määrin kirjallisuudenhistoriaa, viimeisessä luvussa käsitellään Lönnrotia ja Homerosta, mutta on itsestään selvää, että tri Kaukosen teoksesta on eniten hyötyä kansanrunoudentutkimukselle. Hän on perinpohjaisella teoksellaan antanut Kalevalan tutkimukselle suuren sysäyksen eteenpäin. Kaiken kaikkiaan sanottakoon, että »Vanhan Kalevalan kokoonpano» on kunnioitettava tieteellinen teos.

Lukuunottamatta eräitä pieniä kirjoituksia, jotka eivät tässä yhteydessä tule kysymykseen, tri Kaukonen on lähettänyt oikovedoksena näytteeksi teoksensa »Kalevala ja todellisuus, — Eräitä kielenkäytön ongelmia», joka on niiden ajatusten muotoilu, joihin hän on johtunut edellämainitun teoksensa yhteydessä. Hän pyrkii luomaan yleiskatsauksen Kalevalan tutkimukseen ja Kalevalan ongelmiin, esityksessä, jolla on suuret tavoitteet. Tarkoituksena on näet saada aikaan eine Umwertung aller Werte, koska kirjoittaja hylkää melkein kaiken, mitä Lönnrotin jälkeiset tutkijat ovat Kalevalan tutkimusten alalla tehneet. Hänen väitteensä kuuluu, että kaikki se, mitä sanotaan Kalevala-perinteeksi, on pelkkää runoutta, jota käy pareminkin vertaaminen nykyaikaisiin runoteoksiin, joissa perustana ovat yksinomaan runoilijan oman mielikuvituksen luomukset. Hän tähdentää voimakkaasti sitä, että Kalevalan runot olivat periytyneet laulettuna perimätietona, ja tuo perinne oli yksilöllisten erikoispiirteiden tulvaa, piirteiden, joiden ei tarvinnut olla sanottavasti vanhempia kuin vanhimmat tunnetut tuon perinteen kannattajat. Sen arvo historialliselta näkökannalta on, vanhemmista ajoista puheen ollen, olematon. Tältä näkökannalta käsin tekijä ryhtyy polemisoimaan Kalevalan tutkimuksen eri suuntien huomattavimpia edustajia vastaan.

Jossakin määrin tämä pyrkimys, joka on havaittavissa läpikäyvänä koko tässä teoksessa, on yhtäpitävää eräiden monilla kulttuuritieteen eri aloilla havaittavien nykyajan suuntausten kanssa. Kansatieteessä se liittyy siihen, mitä on tapana sanoa funktionalismiksi, missä kaiken kansatieteellisen aineiston historiallinen arvo pyritään kiistämään; »synty» ja ylipäänsä koko »historia» eivät kiinnosta lainkaan, miljööntutkimus on kaikki kaikessa. Sama pitää paikkansa erään kielitieteen suunnan suhteen, missä samanaikaisuus-näkökohdat ovat ainoat autuaaksitekevät, koska

diakroniset näkökohdat muka ovat tieteellisesti arvottomia. Kansanrunoudentutkimuksen alalla on olemassa suunta, joka pyrkii kiistämään kaiken satujen vaelluksen rekonstruoinnin, sikäli kuin se on erossa kirjallisista perinteistä. Mutta nämä suunnat ovat enimmäkseen johtaneet tieteelle tarjona olevien keinojen supistumiseen, asianomaisten tutkijoiden ammattialan ulkopuolella olevien periaatteellisten seikkojen arvostelemiseen sekä suvaitsemattomuuteen tutkimuksen eri koulukuntien kesken.

Tri Kaukosen teos on voimakkaasti poleeminen. Sen vahvana puolena on kauttaaltaan johdonmukainen rakenne, mutta sitä haittaavat monestikin aivan liian viisastelevat määritelmät ja monet, tavallisesti epäonnistuneet hyökkäykset. Kun on kysymys hänen pääväitteestään, hän puolustaa sitä hyvin rohkeasti ja voimakkaasti sitä vastaan, mitä toiset Kalevalan tutkijat ovat mielestään sitovasti todistaneet. Hänen tiedemiehiä kohtaan osoittamansa kunnioituksen puute ei sinänsä ilmene epämiellyttävästi. Ei voi sanoa hänen huitovan umpimähkään, mutta minun käsitykseni mukaan hän ampuu huomattavasti yli maalin. Tämä on muuten seikka, jollaista on sattunut monenkin Kalevalan tutkimuksessa tapahtuneen uuden aloitteen yhteydessä. Tässä tulee muistaneeksi Kaarle Krohnin tunnettua lausetta, että tutkijan on pyrittävä kokonaisnäkemykseen, senkin uhalla, että häntä uhkaisi epäonnistuminen. On hyvinkin mahdollista, että tri Kaukonen olisi ollut vähemmän yksipuolinen suhtautumisessaan Kalevalan perinteeseen, jos hän olisi suorittanut tutkimuksia myös muilla kansanrunoudentutkimuksen pääaloilla, nimittäin varsinaisten kansanlaulujen, kansansatujen ja kansantarinoiden alalla. Kysymyksen ollessa pätevyyydestä täytyneekin aivan yleisesti sanoa, että perehtyminen useampaan kuin yhteen ainoaan kansanrunoudentutkimuksen pääalaan täytyisi olla välttämättömänä ehtona

Tri Kaukosen viimeisimmän teoksen arvosta puheen ollen voi lisäksi käsitykseni mukaan sanoa, että se on lähinnä etsittävässä kirjallisuudenhistorian ja estetiikan alalta, vähemmässä määrin kansanrunouden alalta.

Valitettavasti en tunne tri Kaukosen opettajanpätevyyttä. Mutta hänen teoksissaan osoittamansa dialektisen kyvyn voinee päätellä varmaan olevan hänelle hyödyksi luentojen ja muun opetusaineuksen muokkauksessa. Lisäksi voidaan viitata siihen, että hän on ollut muutamia vuosia Kalevalaseuran sihteerinä sekä on suorittanut erilaisia töitä Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston hyväksi.

Kyseessä oleva professorinvirka on suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen professorinvirka. Sikäli kuin molemmat määräyssanat on käsitettävä samanarvoisiksi, ei henkilö, joka ei ole suorittanut nimenomaan suomalaisen kansanrunoudentutkimuksen ulkopuolelle jäävän aineiston tutkimustöitä, voine olla täysin pätevä sanottuun virkaan. En tiedä, missä määrin tämä seikka on ollut esillä varhemmin tämän viran täyttämisen yhteydessä. Mutta tällä kertaa kysymys on joka tapauksessa ratkaistu jo sillä, että toinen kilpahakija on selvästikin tri Kaukosesta edellä tämän omallakin erikoisalalla.

Toivottavasti tri Martti Haavio nimitetään virkaan, jonka hän yksin on täysin pätevä ottamaan hoidettavakseen.

Oslolla 8. 7. 1948.

Nils Lid.